

ԳԱՅՐԵՆԻՔ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ կը հրատարակուի ամեն Շաբաթ օր: — Բաժանարարութեան պէջմանք են Պօլսոյ եւ Գաւառաց Բաժանարարութեան ծախքը միասին 50 դր: — Վեցամսեայն մէկ Բաժանարար Ծախք: — Ձեռքէ կը ծախուի 40 փարսնի: — Ո եւ է գիր եւ Գամակ պէտք է ուղղել ամ Տէր-Խմբագիր Մ. Յ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ, Մ. Սարգիս Կարապետ, Մերձեան հար- շու Րիչարտ Էճէմանի խան քիւ 20:

Մ Ա Հ

Ե Ի

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ ԷՖԵՆՏԻ

Չորեքշաբթի իրիկուն Մայրաքաղաքիս մէջ տարածեցաւ յանկարծ Փափաղեան Ստեփան Էֆէնտի մահուան դոյժը եւ ի խոր խոցեց բոլոր իւր ծանօթները եւ ժողովուրդը: Տարաբաղդ հանգուցեալը երկուշաբթի գիշեր ժամը 6ին կաթուածէ բռնուելով իւր ճանաչողութիւնը կորսնցուց եւ անդդայացեալ վիճակի մէջ մնաց իբր 40 ժամ: Մինչ զի չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 10ին քառորդ մնա-

լով իւր վերջին շունչն աւանդեց հակառակ բժշկական ամեն խնամոց եւ մասնաւորապէս Վսեմ Ստեփան փաշայի անձանձիր ջանից եւ ջերմ հոգածութեան: Հետեւեալ առաւօտ հանգուցելոյն մարմինը յատուկ նաւակաւ Գուրու-չէշմէն Մայր եկեղեցի փոխադրուեցաւ եւ անդ մնաց մինչև ուրբաթ օր: Նոյն օր ժամը 4ին յաղաքեալորութեան տխուր հանգէտը կատարեցաւ նմանը խնամքից անգամ տեղեկութեամբ շքեղութեամբ եւ պատկառանքով: Ամեն Ս. Պատրիարք Հայր նախագահեց հանգիսին իւր շուրջն ունենալով Տ. Արքեպիսկոպոս, Տ. Սիմէոն, Տ. Տիմոթէոս եւ Տ. Հմայեակ Սրբազան Եպիսկոպոսները, 10էն աւելի վարդապետներ եւ 20էն աւելի քահանայ: Տ. Խրիմեան Սրբազան եւ Տ. Գարեգին Եպիսկ. ի վերջոյ հասան: Բաղմաթիւ վարդապետք եւ այլ եկեղեցականք եւս դատը կը շրջապատէին զԱմեն Տ. Մեքքիսեդեկ Սրբազան որ սգակիր ներկայ էր հանգիսին: 60ի մօտ երեսփոխանք, վսեմ Ստեփան փաշա, եւ այլ ահաւառ անձինք եւ 5000էն աւելի բաղմաթիւն մը ժողովրդեան եկած էին հրաժեշտի վերջին ողջոյնը տալու իրենց պաշտօնակցին, սիրելւոյն ու ժողովրդեան բարեկամին: Մայր վարժարանի սանունք իւրեանց սիրեցեալ անօրէնին դադաղը կը բոլորէին արտասուած արտասանք դադաղին շղարշները բռնած էին: Մայր եկեղեցւոյ Թալ. Խորհրդոյ, Մայր վարժարանի ուսուցչական մարմնոյն, դարձեալ սոյն վարժարանի սանունք եւ սանուհեաց, Հայկական կրթարա-

նի սանուց, և որբացելոյն Մաթիլոյի կողմէ պսակ-
ներ դրուած էին դադաղին վրայ, Յետ տխրազդե-
ցիկ արարողութեան զոր կատարեցին Մայր եկե-
ղեցւոյ դպրաց դասը և վարժարանին երգեցիկ
տղայք, Գեր. Հմայեակ եպիսկոպոս Դիմաքսեան
խիստ սրտաշարժ դամբանական մը խօսեցաւ որ
իւր քարոզներուն հրաշակերտը կրնայ համարուիլ,
Դրողատեց տարաբաղդ. Փափաղեանի տաղանդը,
անվհատ ոգին, ազգասիրական դործերը ու 30
տարւոյ ժամանակամիջոցի մէջ վարած դործն գե-
րը: Լացաւ և լացուց զամենքը: Յետոյ թափոր
կազմուելով երբ դադաղը եկեղեցւոյ դուռը հա-
սաւ, Պէրպէրեան Ռէթէոս էֆէնտի իւր պերճա-
խօս լեզուաւ սրտառուչ դամբանական մ'արտա-
սանեց որոյ պարունակութիւնը յուզեց բոլոր ժո-
ղովուրդը: Զգայուն ատենարանը ինքն ևս չը կըր-
ցաւ զսպել իւր յուզումը և արտասուօք ողորդեց
դադաղը: Միւսին հանդիսիւ թափօրը շարունա-
կեցաւ մինչև Գում-գաբուինաւամատոյցը: Ճամբան
գրեթէ բոլոր տուները բաղմութեամբ կողողէին.
այնչափ կը սիրէին Գումգաբուցիք իւրեանց վար-
ժարանին տնօրէնը որ գրեթէ հայր եղած էր իւր-
եանց զաւակաց: Երբ թափօրը Գում-գաբուի եկե-
ղեցւոյն առջև հասաւ, վարժարանին ուսանողնե-
րէն մին դամբանական մը խօսեցաւ ի դիմաց իւր
բոլոր ընկերաց: Հանգուցելոյն մարմինը Գում-գա-
բուի նաւամատոյցէն շողենաւակ դրուեցաւ որ
պատրաստեալ էր Միքայէլեան Համբարձում էֆ. ի
նախաձեռնութեամբ: Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան,
վարդապետք, քահանայք, երեսփոխանք և 100ի
չափ յուզարկաւորք շողենաւակ մտան. այլք նա-
ւակներով, խուսք մ'անձինք ալ երկաթուղիով Սիր-
քէճի և անտի Խասգիւղ դիմեցին: Երբ դադաղը
Խասգիւղի նաւամատոյցը հասաւ, բոլոր յուզարկա-
ւորք միանալով Խասգիւղի եկեղեցական դասուն,
Թաղ. խորհրդոյ աւագանոց, մի քանի հարիւր դիւ-
ղացւոց՝ եկեղեցական շքով և հանդիսիւ դիմեցին
յեկեղեցի որոյ բոլոր ջահերը լուսազարդեալ էին:
Անդ հոգեհանգստեան աղօթք կատարուելէ և Տ.
Գէորգ ծերունադարդ Աւագ. քահանայի կողմէ Ա-
ւետարան կարդացուելէ վերջը Աւետիս էֆ. Սու-
րէնեան եկեղեցւոյ գաւթին մէջ համառօտ այլ ազ-
գու և իմաստալից ատենաբանութիւն մ'ըրաւ սա-
հուն լեզուաւ մը դրուատելով Մշոյ ընտիր երես-
փոխանին ազգասէր ոգին ու ազգային բազմա-
դիւն կեանքը: Միւսին հանդիսիւ որ առաջնորդ-
եալ էր ոստիկաններէ ու ժանտարմաներէ, թա-
փօրը շարունակեցաւ մինչև ի գերեզմանատուն, ուր
պիտի ամփոփուէր տարաբաղդ Փափաղեանի մար-
մինը: Երբ մարմինն ի հող դրուեցաւ, իւր նախկին
սաներէն Յարութիւն էֆ. Զաքրեան վերջին դամ-
բանականն և Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան վերջին

Հոգւոցն արտասանեցին: Բոլոր յուզարկաւորք ու-
նենալով իրենց հետ հանգուցելոյն որդին Պ. Յա-
րութիւն Ս. Փափաղեան տխուր տպաւորութեան
ներքեւ բաժնուեցան գերեզմանատունէն:

Ստեփան էֆ. Փափաղեանի հայրը բնիկ Բին-
կեանցի լինելով ամուսնացած է ի Խասգիւղ ուր
ծնած են Ստեփան Փափաղեան և իւր երկու եղ-
բարք Մելքոն և Մկրտիչ Փափաղեան: Ասոնք սուղ
ժամանակի մէջ որբանալով իրենց հաւուն ձեռամբ
Հիւանդանոց դրուեցան Ղազարոսեան Քրիստոս-
տուր էֆէնտիի հոգաբարձութեան օրով հանդերձ
4000 դահեկան դումարի մուրհակաւ մը որ դըր-
ուած էր տէրութեան որբոց սնտուկը: Ստեփանիկ
Փափաղեան հաղիւ 10 տարեկան էր այն ժամանակ,
այն է 1850 թուականին: Ս. Փափաղեան 4 տարի
ուսում ստանալով Ազգ. Հիւանդանոցի մէջ, 1854ին
Զմիւռնիա կոչուեցաւ իւր մօրեղբոր նշանաւոր Անդ-
րէաս վարժապետի կողմէ ուր կատարելագործեց
իւր ուսումը և վերջին տարիներն օգնական վարժա-
պետի պաշտօն վարեց Զմիւռնիոյ վարժարանին
մէջ: 1858ին վերստին Ազգ. Հիւանդանոց եկաւ:
սակայն այս անգամ դասատուի պաշտօնով: Երեք
աւարւոյ չափ շարունակեց իւր պաշտօնը Հիւանդա-
նոցի մէջ, սովորով դրամական անձկութեան և նիւ-
թական զրկանաց: 1861ին տնօրէն դասատուի պաշ-
տօնով փոխադրուեցաւ ի Ղալաթիա զոր անընդմի-
ջաբար շարունակեց մինչև 1880: Մի քանի տարի
հանդիստ ընելէ վերջը 1887 մայիս 1ին Գում-գա-
բուի Պէզճեան և Լուսաւորչեան երկուսեւ վարժա-
րանին տեսչութիւնն ստանձնեց զոր վարեց ճիշդ
տասնուկէս ամիս և նոյն պաշտօնին մէջ կնքեց իւր
կեանքը 1888 մարտ 16ի իրիկունը:

Ս. Փափաղեան էֆէնտիի դրական աշխատու-
թեանց և ազգային կենաց ու ծառայութեանց ար-
դիւնաւոր ասպարէզն եղած է ի Ղալաթիա, ուր
ծառայեց 19 տարի ամբողջ: Ոչ միայն Ղալաթիոյ
թաղային անշուք վարժարանին վիճակը հետզհետէ
բարձրացուց, ոչ միայն Ղալաթիոյ եկեղեցւոյն նիւ-
թական ամուլ վիճակը բաւոքեց, այլ և հետզհետէ
կալուածներ կանգնելով նախանձելի վիճակի մը վե-
րածեց Ղալաթիոյ եկեղեցին: Ի Ղալաթիա իւր վեր-
ջին դործն եղաւ Կեդր. վարժարանի շինութիւնն,
որոյ ճարտարապետն եղաւ գրեթէ ևզոր կը վայելէ
այսօր ազգը Փափաղեանի ջանից և նախաձեռնու-
թեան ջնորհիւ: Ս. Փափաղեան իբր գրագէտ հեղի-
նակեց զանազան դասագրքեր: Քերականութիւն,
Թուարանութիւն, Ազգ. և Սրբազան պատմութիւն,
Քրիստոնէական, կենսագրութիւն Պէզճեան Ամիրա-
յի, Ընթերցարան, և այլ կարևոր դասագրքեր որք
չաւ տարիներ դործածուեցան թէ Պօլսոյ և թէ
գաւառային վարժարանաց մէջ և տակաւին կը

դործածուին այսօր. Ս. Փափազեան իբրև խմբագիր հրատարակեց ժամանակ անուն երկշաբաթական հանդէս մը 1863 թուականին որ շարունակուեցաւ 4 տարի. Ս. Փափազեան իբրև հրատարակադիր Աղդ. կարևոր խնդիրներու վրայ դրեց զանազան ժամանակներու մէջ, Օրագրի, Նոր դարի Հայրենիք շաբաթաթերթի, Մամուլ հանդիսի և Հայրենիք օրաթերթի մէջ. Իւր բոլոր յօդուածներն քննադատութիւնք էին դրեթէ Պատրիարքական, Վարչական, խորհրդարանական ղեղձմանց:

Ս. Փափազեան իբրև ուսուցիչ հաղարէն աւելի աշակերտներ ընծայեց Աղդին մեծաւ մասամբ դաւառացի. յորոց ոմանք բժշկութեան, այլք հեռագրական, մաս մը ուսուցչական, մաս մը խրմբագրութեան և մաս մ'ալ փաստաբանութեան արհեստն ընտրեցին և շատեր փայլեցան իրենց ընտրած ճիւղին մէջ:

Ս. Փափազեան երեսփոխանի պաշտօն վարեց անընդհատ դրեթէ 19 տարի և ճշմարտութիւնն խոստովանած կը լինիմք եթէ ըսեմք որ երեսփոխանութեան փայլերէն մին եղաւ. Արդէն իտղայ տիոց ընդունակ էր ատենաբանելու՝ և երբ երիտասարդ հասակի մէջ էր դեռ, ամենուրեք կը հրաւիրէին զինքը ազգային հանդէսներու կամ վախճանանց առթիւ ճառեր արտասանելու: Լեզուն թէև ոչ այնքան յարգարեալ, սակայն հրապուրիչ էր և համակրելի. անհնար է նկարագրել իւր խանդը, զգացումներն ու երևակայութիւնն. եւ երբ երեսփոխանական աթոռը բազմեցաւ, արդէն դիտակ էր Աղդ. կենաց. մասնակցած էր Սահմանադրական անվերջանալի կռիւներու, Լուսաւորեալի և Խաւարեալի բանակիւններուն, և այս ամեն պայքարներուն մէջ ցուցեցած էր իւր կարողն ու գործունէութիւնն. Ուստի ի սկզբան անդ իւր երեսփոխանութեան անուանի եղաւ իւր ճարտարխօսութեամբ. ոչ ոք չաւ քան զինքն սերտած էր Աղդ. խնդիրները, իւր միտքը շտեմարան մ'էր Աղդային բոլոր դէպքերու և պատմական իրողութեանց զորս կարող էր յիշել օրովն ու թուականովն. Աղդ. ժողովոյ Ատենագրութեանց ստուար մասը կը կազմեն իւր ատենաբանութիւնք, և շատ քիչ անգամ տեսնուած է որ իւր ու է առաջարկն մերժուած լինի: Միտքը բեղուն էր, երևակայութիւնն վառ, սիրտն ու զգացումներ զեղուն:

Ս. Փափազեան իբրև վարչական մարդ 1872ի վարչութեան հոգին եղաւ: Սոյն վարչութեան օրով իւր գրչին ու եղական փորձառութեան արդիւնքն են Սահմանադրական հրահանգը, Թաղ. խորհրդոց հրահանգը, Կտակաց կանոնադիրը, վարժարանաց բարեկարգութեան հրահանգը զորս 1873ին Աղդ. ժողովը նոյնութեամբ քուէարկեց և որք կը մնան ցարդ Աղդին մէջ իբրև տիրող օրէնք:

Ս. Փափազեան ամեն կարևոր Յանձնաժողովներու և մասնաժողովներու մէջ գտնուեցաւ և գործօն դեր կատարեց. Իւր գրչին ու աշխատութեան արդիւնքն է դաւառական հարստահարութեանց նշանաւոր տեղեկագիրը:

Այս պատուական անձը իւր աննկուն ոգւով ու հաստատամտութեամբ և եռանդուն գործունէութեամբ սիրելի էր Սէրվիչէն, Ս. Ասլանեան, Օտեան, Ապրօ, Ռուսինեան, Նուրեան, Մադսուտ և այլ կարևոր անձնաւորութեանց. ասոնց ամեն խորհրդակցութեանց ներկայ կը գտնուէր միշտ և իւր իմաստուն խորհուրդներով կը լուսաւորէր զանոնք. երկու անգամ Ուսումնական խորհրդոյ պաշտօն վարեց և իւր պաշտօնակցաց դիտաւոր օժանդակն եղաւ: Սահմանադրութեան դործադիր Յանձնաժողովոյ Ատենագրի պաշտօն վարեց իւր վարպետին՝ Վսեմ. Ստեփան փաշայի Ատենագետութեամբ. իւր ս'ղբանց դերին էր. սակայն դիտէր զանոնք հաշտեցնել Աղդ. շահուց հետ. իւր յատուկ դաւանութիւնն, իւր որոշ դիմն ու ուղղութիւնն ունէր, սակայն կը սիրէր հաճախիլ երբ Աղդ. բարձրագոյն շահեր պահանջէին զայդ իրմէ: Կաթողիկոսական վերջին ճակատամարտին մէջ ամենէն արի ատյանն հանդիսացաւ, և չի վախցաւ երբէք ներքին կամ արտաքին ու է սպառնալիքներէ: Ինչպէս չի վախցաւ այն օրը յորում հրազն կը պարպուէր իւր վրայ Աղդ. ժողովոյ մէջ:

Ս. Փափազեան պաշտպան հանդիսացաւ միշտ Հայ եկեղեցականութեան. երկիւղած էր և բարեպաշտ և ամեն վտանգներու մէջ մանաւանդ երբ յաքսոր պիտի դատապարտուէր իւր երկու ընկերներով՝ Բ. Ղազարոսեան և Օ. Խօճասարեան էֆէններու հետ, միշտ Աստուծոյ արդարութեան ու զթուծեան կապաւինէր և անձանձրոյթ կը գիմէր յեկեղեցի զօրանալու համար փորձութեանց մէջ որք կը յարուցուէին իրեն դէմ:

Աւաղ, որ այսպիսի թանկագին կեանք մը շուտ խամրեցաւ, մինչդեռ աւելի մեծ բարիքներ կալնակալէր իւրմէ Աղդը. Ս. Փափազեան էֆէնտի իւր մէկ ջառագրդ դարէ աւելի ունեցած Աղդ. բազմաշար կենաց մէջ խոնջած ու պարտասած էր, վերջին տարիներս իւր բազմաղաղ աշխատութեամբ գրեթէ մաշեցուցած էր իւր ուղեղ, որ վերջապէս պատճառ եղաւ իւր տարաժամ մահուան. Անողորմ Պարկայք շուտ խլեցին իւր կեանքը և յանմխիթար սուգ համակեցին իւր առաքինի լծակիցը, սիրասուն դաւա՛ները ընդ որս և լրագրոյս Տնօրէնը որ 1860էն ի վեր անոր հետ ապրեցաւ, դործակից եղաւ շատ պարագաներու մէջ եւ իբրեւ նորա մտաւորագոյն աշակերտը ամենէն աւելի ճանչցաւ անոր սիրտն ու հոգին, կեանքն ու դործերը որք անմահ պիտի պահեն նորա յիշատակը:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

— 0 —

ԳՍԻՍՈՍԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔ

Հասայ Պաշ-քալէ .

Չորս հարիւր տուն բնակիչ ունի Հայ, Ասորի, Հրեայ և Քիւրտ .

Պաշ-քալէ Ազրակ գաւառի կեդրոնատեղին է, ուր կը նստէր առաջները Հէքեարիի Կոնսակալը, որ այժմ ի ձուլամերկ փոխադրուած է .

Չուխի գետաւոր լեռները կը բաժնէ Ազրակայ գաւառը Անձեւացեաց և Զերմաձոր գաւառներէն .

Ազրակ գաւառը մեծամեծ լեռներով և բլուրներով չըլայատեալ մի լեռնադաշտ է, ո՛րքան ջրաւէտ, այնքան բարեբեր .

Գաւառին հիւսիսակողմը սրածայր կերևի «Քարահիտար» լեռը . ուսկից բղխած վտակներ կը կաղմեն մի յորդահոս գետ, որ գաւառը ոռոգելով և զայն երկուքի բաժնելով արևմտեան հարաւային սահմանէն դուրս կելլէ, տալով բնակչաց բազմատեսակ համեղ ձկունք .

Վարժապետս ինձ կըսէր թէ Ազրակ գաւառի մէջ էր Արծրունեաց Հաղամակերտ մայրաքաղաքը և Օսի գիւղը, որոյ Ս. Խաչ եկեղեցւոյն մէջ կը թաղուէին Արծրունի իշխանք . անուանի էր և Ուրփանոս քաղաք ուր նահատակեցաւ Առաքեալն Քարթուղիմէ .

Ես «ցնդած» վարժապետիս խօսքերուն կարեւորութիւն չէի տար այն ատեն իւր չը տեսած բաներուն վրայ խօսելուն համար .

Այժմ աչօքս տեսայ Բարդուղիմէոսի նահատակեալ վայրին վերայ յանուն նոյն առաքելոյ կառուցեալ հռչակաւոր և հոյակապ տաճարը .

Ուշս և զարմանքս միանգամայն գրաւեց այս զարմանալի շէնք .

Իմ բոլոր տեսած վանքերուն ճաճարաց մէջ նա մէկ հատիկ է իւր մեհենական ձևով .

Այս վանքին մէջ կը նստի Պաշ-քալէի Առաջնորդը, որ միանգամայն վանահայր է .

Ներկայ Առաջնորդն է Մեդրովայ վարդապետ Մոկացեան, որ վերջնապէս հրաժարական մատուցած, և Աղգ. Կեդր. վարչութիւնն ընդունելով, Վանայ Պատրիարքական Փոխանորդին յարմարագոյն վարդապետ մը գտնելով անդ զրկել հրամայած ըլլալը կարգացինք լրագրաց մէջ .

Մեդրովայ վարդապետ Մոկացեան ուղղամիտ և բաւական գործունեայ վարդապետ մ'է, որ ի Բաղէշ գտնուած միջոցին, Ժողովրդեան սէրն ու համակրութիւնը դրաւած էր .

Վարդապետը քանի մը վիճակաց վրայ խօսելով, հարցուց ինձ թէ ի՞նչու համար Կեդր. վարչութիւնը «Պամա թաշի»ի պէս առաջնորդները կը խաղցունէ իւրեանց տեղերէն . Պատասխանեցի . Կեդր. վարչութիւնը մեղաւոր չէ՛, զի «տէլիկ պէօ» յիւկ, եամա քիւչիւկ» ըլլալուն, պարտաւորեալ է կարկըտանցու կոտորին չորս ծայրէն քաշել քաշլը-շել, և ծակը դոցել ու կարկտել .

Աստ, ի Պաշ-քալէ կը գտնուին յԱղթամար, ի Պօլլս, յԵրուսաղէմ, ի Պարսկաստան և ապա ի Պաշ-քալէ իւր շահատակութեամբ ծանօթ «Քէչէլ» Յովհաննէս վարդապետ, և ի Սեբաստիա քահանայ ձեռնադրեալ, յետ կորուսանելոյ զամուսինն վեղարաւորեալ, ամբարտաւան և իմաստակ, շատաշրջիկն Ստեփան վարդապետ Տէր Սարգիսեանց, որք ղցայդ և ղցերեկ, անդ աստ դեղերելով, և ամէն տեղ սողոսկելով՝ հակառակութիւններ կը յարուցանեն Մոկացեանի դէմ, մեծամեծս խօստանալով՝ Ժողովրդեան, եթէ իրենք յաջորդեն նմա .

Այս է բուն պատճառ Մոկացեանի հրաժարման, զոր որքան ալ ծածկել աշխատի ինքը, այնքան մեղ համար յայտնի է և ակներև .

Տէր Աստուած, այս «պաշը պօղուկ» վարդապետները մինչև ե՞րբ թափեն զոգիւս մեր . մինչև ե՞րբ սոքա պիտի դրդուեն պառակտեն զԺողովուրդը իրենց շահուն համար .

Եւ մինչև ե՞րբ Պատրիարքարանը, իւր հրամանաց և հրահանգաց հակառակ վարուելով «ջրկիրութեամբ, նաւավարութեամբ, ջաղացողանութեամբ և պարտիզպանութեամբ» ծառայող անձանց ի վարձատրութիւն վեղար ու աստիճան տալով ազգին և եկեղեցւոյ պատիւը արատաւորող Եպիսկոպոսաց նկատմամբ անտարբեր պիտի մնայ .

Անառաջնորդ վիճակաց կարդն անցուր և Պաշ-քալէն, զի քիչ օրէն կը մեկնի աստի Մեդրովայ վարդապետ .

ԲՈՒ

ԳԻՏԱԿԱՆ

Ե .

Մարգարէական կամ բաղդադուշակ երազներ

(Շարունակութիւն տե՛ս թիւ 3274)

Հովիւ մը երազին մէջ տեսնելով որ իւր լաւագոյն շունը գայլերէ գիշատուած է, արթննալով խկոյն իւր հօտին գտնուած վայրը կը դիմէ և հոն հաւատարիմ կենդանւոյն արիւնշաղախ մնացորդը

միայն կը տեսնէ:

Բազում օրեր շրջող որսորդ մը, տխուր, յոգնած, և առանց բան մը ստացած ըլլալու տուն կը մտնէ: Գիշերը կերաղէ որ իւր գիւղին այն ինչ տեղը որսի գնացած ըլլալով փափաքներն ուղածէն աւելի կատարուած են: Հետեւեալ օրը, առաւօտուն կանուխ հոն կերթայ և երեկոյին որսերով բեռնաւորուած տուն կը վերադառնայ:

Ճակատամարտէ օր մ'առաջ, զինուոր մը կերաղէ որ հրացանի առաջին պայթումէն մահացու հարուած մ'ընդունած է: զայս պատմելով իւր, նկերաց, ունեցած փոքր դրամը անոնց կը բաժնէ: Դժբաղդաբար երազը իրականացաւ...

Պառաւ կին մ'որ քաղքին ծայրը գտնուած տան մը մէջ կը բնակէր միայնակ: Կերաղէ որ գողերը իւր սենեակը մտած կատարելապէս կը կողպտէին (և ասիկայ բուն ճշմարտութիւնն էր): Օգնութիւն դիչելով կը զարթնու և գողերը սարսափած կը փախչին իրենց աւարին կէսը միայն տանելով:

Թշուառ արուեստագէտ մը կերաղէ որ իւր ծերունի հօրեղբորմէ մեծ գումար մը կը ժառանգէ, որմէ մինչև այն ժամանակ յոյսը կտրած էր:

—Ո՛հ, կը գոչէ արթննալով, եթէ երազները իրականային... Հաղիւ թէ իւր զարմացումը անցած էր և ահա նամակ մը կը հասնի որ զինքը Բ... սեղանաւորին քով երթալ կը հրաւիրէ, ստանալու համար 100,000 ֆրանքի մօտ գումար մ'որ իւր հօրեղբոր հարստութեան դրամագլուխն էր և որ զինքը իւր միակ ժառանգորդը ընտրած էր:

Օրինակաց այս շարքին մէջ, զոր մենք ընթերցողաց ներկայեցինք, կը տեսնուի որ ուղեղային ներգործութիւնը իւր դերը ֆիզիքական և բարոյական ազդեցութեամբ կը կատարէ: Երազի կազմակերպութիւնը այս կերպով դիւրաւ կը բացատրուի, սակայն անոր իրականացումն սահմանել աւելի դժուար է, և որ կը դանուի մարդկային գործերու ազդեցութեան ընթացքին մէջ, ինչպէս որ տեսանք Կեսարու կնոջ, Կալպուրնիայի երազին մէջ:

Կան երազներ որ կը կարծուին թէ պարզապէս մեր յարաբերական կենաց շրջանակէն դուրս են, ո՛ւր մենք կը չարժինք և որ անոր պատճառ մ'ենթադրել անկարելի է: Այս երազներ այն անթիւ եղելութեանց կարգին մէջ կը մտնան որոնց պատճառաբանութիւնը փիլիսոփային հետազոտութենէն խոյս կուտայ: Աւելորդապաշտ անձինք դժուարութիւնը բառնալ կերեակային նշանակելով այդ երազները իբր պարզ արդիւնք մը դէմ յանդիմանութեան (intuition): Բայց ի՞նչ է դէմ յանդիմանութիւն մը—անձանթ գորութենէ մ'երգած տեսակ մը ապագայի յայտնութիւն:—Որչափ

կուզեն թող ըսեն թէ «Մորիէոս» տառաւածն է որ իւր երազներէն մին մեզ կը զրկէ զգուացնելու համար զմեզ գալիքէ...

Ներկայ ժամանակիս իմաստասիրական միտքը այս կերպ բացատրութիւններէ չը գոհանար, դրականը, ճշմարիտը կը փնտռէ: Իւր կարծիքը հաստատելէ և իւր հաւատքը կանգնելէ առաջ ըզրոր փորձի ստուգութիւնը կը պահանջէ, որովհետեւ նա գիտէ թէ աւելորդապաշտութիւնը միշտ սխալին հետ ընկերացեալ կը քայլէ:

2.

Մինչեւ ցարդ երազներու վրայ գրուածներու ամփոփումը:

Թէոր ընթերցողն մեր քնոյ և երազի վարդապետութիւնը ուշադրութեամբ կարդաց, եթէ լաւ ըմբռնեց, երազոց մօտակայ պատճառը գաղափարաց ընկերակցութեան մէջ պիտի գտնէ, ինչպէս նաև, նոցա առաւել կամ նուազ կանոնաւոր կամ անկանոն յաջորդութեանը մէջ որ ուղեղային գրգռման տարբեր աստիճաններուն կը պարտի: պիտի նշմարէ նաև որ այս գրգռում երկու տեսակ միջնորդներէ յառաջ կը գայ—ֆիզիքական միջնորդներ, ինչպէս, ցուրտը, տաքը, ապականեալ օդ մը, սխալ դիրք մը, գործարանաց նեղութիւն, դժնդակ աշխատութիւն, ևն. ևն.—Բարոյական միջնորդներ, որպէս, կենդանի տպաւորութիւններ, որ ջղային դրութիւնը սարսափ են և որ ուղեղը քնոյ մէջ անոր ազդեցութիւնը կը պահէ:

Երազները գնահատելու համար դանոնք շատ հաստատ կանոններու վրայ դնելու է, օրինակի համար, աւելի բացակայ իրերը կերպաւոր քան ներկայ իրերը, աւելի հաւանական քան թէ իրական բաները: Երազները ընդհանրապէս յիշատակներէ և յօսերէ կազմուած լինելով, կերպաւոր ինչ որ ըրած հմբ և կամ ինչ որ կը փափաքէինք ընել: Երեւակայութիւնը ընդ ծառայութեամբ յիշողութեան, ներկային յուսով կը կուտակէ, կը հաւաքէ անցելոյն իրականութիւնները և ապագայի անստուգութիւնները:—Փառասէր մէկը երազեց որ Արամազդ զինքը Վիւկէնի մը պէս կը գահավիժէր: Բնախօսը—որուն այս երազի մեկնութիւնը կը հարցնէր—պատասխանեց, «դուք կը փափաքէիք խնամութիւն մը հաստատել, որ ձեր ներկայ կացութենէն շատ վեր է, չը պիտի յաջողիք»: Եղելութիւնը կատարուեցաւ:

Ուրեմն, երազները որչափ որ ստուգութիւններ կը պարունակեն, ունին նաև ճշմարիտ կողմեր ալ,

որովհետև մեր մտածման առարկաներու հետ միշտ յարաբերութեան մէջ են:

Բայց պիտի առարկուի թէ այնպիսի այլանդակ և անճաշ երազներ կան, այնչափ հեռու մեզ պատահելիքէ կամ պատահածէ որ ի դուր ջանքեր եղած պիտի ըլլան անոնց պատճառը յայտնելու: այս ճշմարիտ է: Սակայն երբ մտածման հրաշալի կարողութիւնները նկատողութեան առնուեն որ կայծակէ աւելի արագ կանցնեն ժամանակաց և միջոցի անսահմանութիւնը, որ կը բարձրանան երկնային սահմաններէն անդին և կը խորասուզուին յաւիտենականութեան անդնդոց մէջ, և եթէ ընդունինք որ երեւակայութիւնը կրնայ ամենացնորական էակներ ստեղծել, ամենամահագեղ յարմարութիւններ, ամենամեղմունի, ամենազանգաղական ձևեր յառաջ բերել, յայնժամ պիտի կըրնամք ընդունիլ «կարելիութիւնը», ոչ թէ երազական երեւոյթները ամբողջապէս բացատրելու, այլ երեւան հանելու համար թէ ո՛ր կէտերով իրաշու կը մօտին և ո՛ր շղթայներով իրարու կը զօդուին:

Շարունակելի

ԲՃ. Կ. Յ. ՓԱՇԱՅԵԱՆ

ՄԱՂՆԻՍԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

Որչափ ատելի են հակառակորդաց ոմանց ազդեղաւ և եկեղեցամբնաս անհեթեթ և յիմարական շարժումներն ու խլրտմունքն, այնչափ սիրելի և պաշտելի է մեզ, մեր եկեղեցական դարաւոր իրաւանց և անկախութեան պաշտպանութիւնը:

Ահա այս կենդանի զգացմամբ տողորեալ Մաղնիսայի ժողովուրդն աշխարհի առջև ամենայն արիութեամբ պաշտպանած է և կը պաշտպանէ միշտ եկեղեցական բռնաբարեալ անկախութիւնն և իրաւունքն—կենդանութեան վերանորոգիչ տարրերն: Երով ունեցաւ ազգն հայոց աշխարհի վերայ կեանք և անուն: Երով փալիւնցաւ ընդ երկար թէև այժմ մարած, հայութեան հորիզոնին այն լուսաւոր աստղն—Ս. Էջմիածնայ դահն— զոր մեր երանելի նախնիք ոգի ի բռնին մաքառելով, լուսաւոր պահեցին՝ հալածանաց և դաւադրութեան սեռաւ քօղն ի բաց վանելով նորա վրայէն: Ասոր վկայ են մշտաբարբառ և յաւիտեան մեր Ս. նախնեաց—Ս. Խաչի և մտաց—պատմական և եկեղեցական յիշատակարանք:

Բնականաբար երբէք արժէք չունին և չեն կրնար ունենալ տեղացի 10ի չափ շարամտաց բարբաջանքն: Երբ իրենք զիրենք՝ ծիծաղելի յաւակնութեամբ մը, ի կարգս լուսաւորաց կը դասեն,

սակայն չը դիտեն երբէք թէ՛ իւրեանց այս ընթացք աւելի ցնորեալ մտաց և ասպականեալ սրտի տկար կընծայեն քան թէ լուսաւորութիւն: Քանզի ասոնք էին յառաջ քան զմեզ կաթողիկոսական ընտրութեան ժամանակ՝ երբ ի չորից ծագաց աշխարհի շնորհաւորական հեռագիրք ի Մաղնիսա կը տեղային, զԱմենապատիւ Տ. Մեղքիսեդեկ Սրբազան իւրեանց կեցցէներով, ատենաբանութիւններով և երգերով շնորհաւորողը, նորա բարձր արժանեաց վերայ զմայլողը:

Մաղնիսայի ժողովուրդն նկատելով որ Գեր, Յակոբոս վարդապետ Շահպաղեան, որ ամեն տաշի ի Զմիւռին կը կատարէր զիւր բարեկենդան, իւր պաշտած և դաւանած ճշմարտութեան համար կը հալածուի, առ այս բարեպատեհ առիթ կը վնասէին իւրեանց խորին շնորհակալիքն յայտնել առ Նորին Գերապատուութիւն: Այս բարեպատեհ առիթն եղաւ բարեկենդանն: Այսօր բարեպաշտ ժողովուրդը խնջոյք մը տուին՝ ի պատիւ Նորին Գերապատուութեան՝ դպրոցին սրահին մէջ: Երբ մը ներկայ էին տեղւոյս պատուաւոր անձինք: Երգուեցան քաղցրահնչիւն երգեր: սկսան ատենաբանութիւնք և նաեւ բարեմաղթութիւնք վառն բարեխաւութեան և երկարութեան անդին կենաց մեր սիրելի Վեհապետին և Իւր լուսամիտ նախաբարաց, որք ժողովրդէն բուռն ծափահարութեամբ ընդունուեցան և զորս խօսեցան Գեր. Տ. Շահպաղեան, պարենայք Մինաս Տէվլէթեան և Մկրտիչ Գերձակեան: Եօթնիցս բաժակներ առաջարկուեցան վառն անդին կենաց Վեհափառ Սուրբախն: յատկապէս առաջարկուեցան նաեւ Ազգընտիր Կաթողիկոս Ամեն. Տ. Մեղքիսեդեկ Սրբազանին և Մաղնիսայի ժողովուրդն կենացը, խնայէս նաեւ անոնց՝ որք հայ են, և հայութեան հարապատ սըրտով կը պաշտպանեն իւրեանց եկեղեցւոյ բռնաբարեալ իրաւունքն և ինքնուրոյնութիւնը: Ահա այսպէս վերջացաւ բարեկենդանի սրտադրաւ խնջոյքն, յորում ներկայ հանդիսականաց ճակատուց վերայ կը բեկբեկէր եկեղեցասէր ողևորութեան և հարազատ հայութեան նշոյլներ: Ոհ, ինչ մխիթարութիւն:

6 Մարտ 1888, Մաղնիսա

ՎԱՆԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Պաշտօնական աղբիւրէ տեղեկացանք թէ Գալակէօմիլիկի թաղ. Խորհրդոյ դէմ ոմանց կողմէ յարուցուած դանդաւաններն չահախնդրութեան եւ թշնամութեան արդիւնք են:

Արդի թաղ. Խորհուրդը երբեք տարի առաջ պաշտօն ստանալով Ազգ. Վարչութեան, եկեղեցւոյ

բարեւոյց մատակարարութեան եւ վարժարանաց բարեկարգութեան համար արդիւնաւոր կերպով աշխատելու է, իւր նախորդէն իրեն յանձնուած 60,000 շրշ. պարտքը 30,000 ի իջեցուցելու է, խնայողական ամեն միջոցներ ի գործ դնելով: Ըստ Սահմանադրութեան իւր տարեկան հաշուեցոյցները Ազգ. Պատրիարքարանի ներկայացնելով զայն վաւերացնել տուել է: Ըստ այսմ 1886 տարւոյ հաշուեցոյցը Տնտեսական Խորհրդոյ վաւերացման ենթարկելէ զատ անցեալ տարւոյ հաշուեցոյցն ալ պատրաստելով պիտի ներկայացնէ ի մօտոյ Ազգ. Վարչութեան: Գարակէօմբիւկի Թաղ. Խորհուրդը իւր Թաղին վարժարանը արնպիսի վիճակի մը վերածելու է որ նախորդ Ուսումն. Խորհրդոյ կողմէ կարգեալ մասնագէտ այցելուններու եւ Կրթական ընդհանուր տեսչին գոհունակութեան արժանացած է: Սորա խոստովանած են թէ ուրիշ Թաղերու մէջ կրկնապատիկ ծախք լինելով հանդերձ այնքան յառաջդիմութիւն չեն կրցած ունենալ վարժարանք որքան ունեցած է Գարակէօմբիւկի վարժարանը: Այս վիճակը զգոյշ, տնտեսագէտ եւ

իմաստուն վարչութեան մը ջանից արդիւնք է: Մինչդեռ Գարակէօմբիւկի եկեղեցւոյն 60,000 շրշ. պարտքը յոռի մատակարարութեան մը հետեւանք է: Սոյն Թաղ. Խորհրդոյ հակառակորդը դժբաղդաբար արնպիսի անձինք են որք սովորած են եկեղեցւոյ դրամներն յափշտակել կամ իրենց շահուն եւ կրից առարկայ ընել եկեղեցին ու վարժարանը: Յաւային այն է որ այս Թաղին եկեղեցւոյ մէջ գողութիւնք տեսնուած են կամ վարժարանին մէջ անբարոյականութեան դէպքեր տեղի ունեցած են: Գորս Թաղ. Խորհուրդը ի վեր հանելով, այդ պիսիներն հեռացուցած եւ անոնց տեղ պարկեշտ ու հաւատարիմ պաշտօնեայններ կարգած է:

Զարմանալի է որ այսպիսի ապերասան անձինք իրենց արժանաւոր պատիժը կրած չեն տակաւին Ազգ. իշխանութենէն եւ Գարակէօմբիւկի Թաղ. Խորհրդոյ բարեւոյց ծառայութիւնք այս ու այն շահախնդիր անձանց թշնամանաց ենթարկուած են որոց վրայ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ազգային Վարչութեան ուշադրութիւնն ու արդարասիրտութիւնն հրաւիրել պարտք կը համարուի: Հակառակ պարագայի մէջ գողութեանց հեղինակներու անուններն ի լուր Ազգին հրատարակելու պայմանաւ:

— 78 —

«Հայու մը ճակատագիրն էր. հայ անուն մը լսեցիր եւ հայ լինելով ուզեցիր ճակատագիրդ անոր մէջ կարգաւ... հայասէր եղիր այլ հայամուլ մի ըլլար...»

«Իմ մեկնելէս ի վեր ժամանակդ ի՞նչպէս կանցնէս. գիշերները ընդ լուսնոյ պտոյտի կելլէս. արդեօք երբեմն սենեակիս ողջոյն կուտաս ո՛ւր երկար ժամեր կ'անցնէինք առանց անոնց սահիլը զգալու: Ղազան իմ վրայ ծննդեանս վայրին չափ տխուր տպաւորութիւններ թողուց... Ղազանի յիշատակը անջինջ կը մնայ որտիս մէջ. հոգւոյս խորը... Ս. Բեդրսպուրկ որ մայրաքաղաք մ'է, ինձ այնքան հրապուրելի չէ որքան Ղազան...»

«Սրտիս մէջ մտնաւոր տեղ մը գրաւած ես, իբրեւ քոյր մի հարազատ կը սիրեմ զքեզ. անուշ ու խոհեմ բնաւորութիւնդ եւ ներդաշնակ ձայնըդ որ թէ հայերէնի եւ թէ անգլիէրէնի մէջ նոյնը կը մնար, խորապէս ազդած է իմ վրայ... եւ կարծես տակաւին ականջներուս լսելի կըլլայ այն երգն զոր գիշերուան լուսութեան մէջ աննման գրաւիչ ձայնովդ մեղամաղձիկ կերպով կ'երգէիր՝ գրեթէ միշտ միայնակ պարտիզին մէջ ու ես ալ հաճոյքով ունկն կը դնէի... Ա՛հ, երանի՛ էր թէ այս վայրկեանիս մեղամաղձիկ եղանակըն, տխրազեցիկ բառերն քու հոգեյոյզ ձայնիդ միանալով ինձ լսելի ըլլային ու զիս յափըտակելով վայրկեան մը միայն երկնային բնա-

— 79 —

գաւառներն իմ առջեւ բանային ու յաւիտե նականութեան յոյսն ինձ ցուցնէին...»

«Ձեռքդ ուժգին կը թոթվէ»

«Հոգեկից եղբայրդ»

«ՎԱՀԱՆ»

ՎԱՀԱՆ ԱՌ ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԵՇԵՆՑ

«Մտերիմ բարեկամ»

«Գ. Կարապետ Պէօշեց»

«Մեր Թղթակցութիւններն ընդհանրապէս սիրոյ վրայ ճառելով կը վերջացնէինք. այս բարի սովորութիւնը չը մոռնալով այսօր ալ կուգամ Բեդրսպուրկէ շարունակել իմ «սիրամիտային» Թղթակցութիւնս...»

«Բարեկամ, Ղազանէն ուղղած նամակէս մինչեւ Հիմայ ի՞նչ որ ալ անցան իմ սիրոյ վրայ, տեղեակ ես, այժմ շարունակութեան պիտի սկսիմ»

«Արդ Մարիեայի ինձ ուղղած նամակի ընդօրինակութիւնը ձեզ յղելով ձեր դատողութեան կը յանձնեմ. բարեկամ, կը հաւատամ թէ ըն-

ECHO DE PARIS

ԲՅՐԻՉԵԱՆ ԱՐՁԱԴԱՆԴ

Կամ

ՅՐԱՆՍԵՐԷՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Վերածննդ ի հայ

ԲԻԻՋԱՆԴ Մ. ՊՕՋԱՃԵԱՆ

Սոյն ֆրանսերէն զրուցատրութիւնն, որ Բարիզի բարեկիրթ դասուց մէջ խօսուած ֆրանսերէն լեզուին կատարեալ հայելին է, կը պարունակէ կենաց ամեն գործողութեանց վրայ ընտանեկան, առեւտրական պէս պէ՛ս խօսակցութիւններ, քանի մը հազար ոճեր, դարձուածներ, հոմանիշ բառերու այլազան կիրառութիւնքն, սոմաւորներու, փոխանակադրերու, նամակներու օրինակներ, այնպէս որ իւր բազմադիմ առաւելութեամբ բոլորատրութեան միակ ուղեցոյց մը կրնայ լինել ազգային վարժարաններու ուսանողաց, ինչպէս նաեւ օգտակար առաջնորդ մը ինքնընտել ուսանողաց ձեռքն:

Գին 10 դահեկան

Դիմել ի կեդրոնական գրատուն (Բ. Մ. Պօլաճեան), Չազմագճըլար-հօգուշ, Թիւ 56:

Ազգային վարժարանաց մասնաւոր զեղչ

ՄԵԾԱՊԱՏԻ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

ԳՐԵՑ. — Զ. Զ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Հրատարակիչ. — Ս. Ղ. ՊԱՐՏԻՋՊԱՆԵԱՆ

Համաւաւոր Յ. Յ. Պարոնեան էֆ. ի երգիծարան գրչի արդիւնքն եզոյց սոյն զաւելտական վիպասանութիւնն, որ երբեմն թերթ առ թերթ հրատարակուելով մեծ ընդունելութեան արժանացած, այլ սակայն հրատարակչին կամքէն վեր պատճառներով դադարած էր, այս անգամ տպագրութիւնը աւարտեցած լինելով, կազմեալ կը վաճառուի ամէն Հայ գրավաճառաց, եւ մասնաւորապէս Յ. Դավաթեան եւ Սուճի Պօղոս աղաներու խանութները:

Գին 6 շրուշ

Կեդրոնատեղին է Հրատարակչին տպարանը, Կ. Պօլիս, Բիզա փաշա խան, Թիւ 3:

ՏԵՐ-ԽՄԱՍԿԻՐ

Մ. Յ. ՄԷԼԻՔԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ — Մ. ՍԱՐԳԵԱՆ

— 80 —

կերութեան թշուառութիւնը բազմապատուիւող խել մը ճճինքն կան որոնց կարգէն է նաեւ Վլատիմիր. ո՛ւր որ երթայ, ո՛ւր որ ալ ըլլայ իր մահահատ ստուերը միշտ թշուառութիւն ու յուսահատութիւն կը սփռէ. մեր դէմն այսպիսի վատ մէկն ունինք, որոյ հետ ապագային ճակատամարտ մը անխուսափելի է. այս պարագաներ քու յատուկ պաղարկունութեամբ ի նկատի առնելով խորհուրդ տուր ինձ ապագայ բռնելիք ընթացքիս վրայ: Կը մտածեմ թէ այս «վաքանսին» Մարիեայի ծնողաց ներկայանալով միտքս յայտնեմ անոնց. եթէ իմ առաջարկութիւն չընդունուի, վերջնականութիւն մը պիտի տամ մեր տաղտկալի վիճակին... վճռական միջոցաւ մը...:

«Կրկին ձեր համազօր ու խոհուն խորհրդոց կ'ապաստեմ»:

«Ձեր անկեղծ սրտակից բարեկամ»

ՎԱՀԱՆ

ՄԱՐԻԵԱ ԱՌ ՎԱՀԱՆ

«Պաշտելիդ իմ Վահան»

«Նամակդ մտատանջութիւնս ու ձանձրոյթս

— 77 —

ՎԱՀԱՆ ԱՌ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ

«Սիրելի քոյրդ իմ Հայկանուշ»

«Սրտիս պէտքն էր որ քեզ առանձին դրէի, կ'զգամ թէ քեզ չափազանց մեծ հաճոյք կը պատճառեն իմ թղթակցութիւնք ինչպէս մեծ հաճոյք կը պատճառէին մեզ մեր գիշերային անուշ խօսակցութիւններն եւ ընկերացումներն: Ահ, որչափ խոր տպաւորութիւններ ձգած են իմ վրայ այն գիշերներն որ «կրայցիլլա» կարդալով կանցունէինք... Ի՞նչ գեղեցիկ վիպ եւ ի՞նչ վսեմ գրիչ... կարծես թարգմանութիւն մը չէր այն՝ այլ հայ մտաց ծնունդ մը... Ի՞նչ սքանչելի թարգմանութիւն, տպաւորուած գործերու վրայ շատ անգամ Չմիւռնիոյ անունն կը փնտռեմ, Չմիւռնիոյ տպարանէն ելած գրքերուն մասնաւոր համակրութիւն մ'ունիմ... Ի՞նչու, ես ալ չեմ գիտեր...»

«Չմիւռնիայէն գիրք մ'ալ բերել պիտի տայիր, ա՛յդեօ՞ք ձեռք հասաւ. եթէ կարդացիք ինձ զրկել բարեհաճէք, այդ գրքի երկրորդ անուան շատ համակրած ու սիրահարած էիք: